ԵՐՎԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՀՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐՈՆԱՀՈԳԵՎՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ. ԿՈՄՄԱԳԵՆԵ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՀՌՈՄ

ԵՐԵՎԱՆ 2014

Scanned by CamScanner

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԵՐՎԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՀՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐՈՆԱՀՈԳԵՎՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ.

ԿՈՄՄԱԳԵՆԵ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՀՌՈՄ

6624

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
109

ARCH. MESROB ASHJIAN
BOOK SERIES
109

ԵՐԵՎԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
2014

БИБЛИОТЕКА
Института истории АН Арм.

Scanned by CamScanner

ՀՏԴ 93/99
ԳՄԴ 63.3
Մ 350

Աշխատանքը կատարվել է ՀՀ ԳԱԱ պատմության
ինստիտուտի Հին դարերի բաժնում
Երաշխավորել է տպագրության ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության
ինստիտուտի Հին Արևելքի բաժնի որոշմամբ

Երվանդ Մարգարյան
Մ350 Միհրականությունը հին աշխարհի քաղաքական և կրոնահոգևոր համակարգում. Կոմմագենե, Ծոփք, Հայաստան, Հռոմ/ Մարգարյան Երվանդ – Եր.: Պատմության ինստիտուտ, 2014. – 277 էջ:

Աշխատությունում առաջին անգամ հայրենական պատմագրության մեջ քննության է առնված ժամանակի հզոր տերություններով մշտապես շրջապատված Կոմմագենե երկրի քաղաքական պատմությունը: Կոմմագենեի Երվանդականների պայքարը երկրի անկախության և մշակութային ինքնության համար լուսաբանվում է ոչ թե հռոմեական իմպերիալիզմի դիրքերից, այլ հենց այդ երկրի, Հայաստանի և տարածաշրջանի այլ հելլենիստական երկրների շահերի տեսանկյունից:

Առաջին անգամ շրջանառության մեջ է առնվել արևելահելլենիստական և հռոմեական քաղաքակրթական «նոմոսներ» հասկացությունները. իսկ Կոմմագենե երկրի պատմությունն առաջին անգամ դիտարկվել է իբրև Մերձեփրատյան սահմանային շփման գոտու համատեքստում:

Ցույց է տրվել այն երկար ու բարդ ճանապարհը, որն անցել է միհրականությունը՝ պարզ հեթանոսական պաշտամունքից բարդ, իր էությամբ մոնոթեիստական կրոնավարքաբանական համակարգի, որը հավակնում էր համակայսերական դառնալու դերին և միտում ուներ վերածվելու համաշխարհային կրոնի: Հատկանշական է Հայաստանի և Կոմմագենեի հատուկ դերը միհրականության կրոնական ուսմունքի կայացման գործում:

ՀՏԴ 93/99
ԳՄԴ 63.3

ISBN 978-99941-73-97-6
© ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ, 2014

Scanned by CamScanner

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 3

ԳԼՈՒԽ Ա

ՀԵԼԼԵՆԻՍՏԱԿԱՆ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆԻ ԿՈՄՄԱԳԵՆԵԻ ԵՎ ԾՈՓՔԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

1. Համառոտ աշխարհագրական տեղեկանք: Ուսումնասիրության փուլերը: 11

2. Հյուսիսային Ասորիքը իբրև հնագույն գերտերությունների առճակատման թատերաբեմ (Ք.ա. XVI դ. - Ք.ա. VI դ.)........... 21

3. Կոմմագենե երկիրը աքեմենյան ու հելլենիստական դարաշրջաններում 31

4. Առճակատում Հռոմի հետ 45

5. Թագավորության վախճանը: PAX ROMANA-ի սահմանաեզր ... 57

6. Երվանդականների տոհմիկ հարստությունը Կոմմագենեի անկումից հետո 70

7. Ամփոփում 76

ԳԼՈՒԽ Բ

ԱՐԵՎԵԼԱՀԵԼԼԵՆԻՍՏԱԿԱՆ ԵՎ ՀՌՈՄԵԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹԱԿԱՆ «ՆՈՄՈՍՆԵՐԻ» ԿՑԱՏԵՂՈՒՄ: ՄԵՐՁԵՓՐԱՏՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՇՓՄԱՆ ԳՈՏՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

1. Շփման գոտի: Միջուկը և պարագիծը (περιφέρεια) 77

2. Լիմեսը որպես շփման գոտի 85

3. Ճակատային գոտում 104

4. Հյուրընկալ Յուպիտերը և Միթրան որպես Արևելյան լիմեսի հյուրընկալության ինստիտուտի պաշտպան 116

5. Ամփոփում 122

ԳԼՈՒԽ Գ

ՄԻՀՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐՊԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԵԼԼԵՆԻՍՏԱԿԱՆ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆՈՒՄ (ԿՈՄՄԱԳԵՆԵ, ՄԵԾ ՀԱՅՔ, ՀՌՈՄ)

1. Հելլենիզմի սահմանային բնույթը՝ համադրականության այլացման միջոցով 124

2. Միհրականության արմատները: Մոզազրադաշտական և քաղդեական տարրերը 128
3. Միհրը հայոց մեջ 134
4. Միհրի պաշտամունքի փոխակերպումը հետաքեմենյան շրջանում: Միհրականությունը Կոմմագենեում 143
5. Միհրական առասպելույթը վաղքրիստոնեական փրկչաբանության համատեքստում. Ավետիս 168
ԳԼՈՒԽ Դ
ՄԻՀՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՌՈՄՈՒՄ
1. Տրդատը և Ներոնը 176
2. Առաջին նախակարապետ Պոմպեոսը 197
3. Միթրայականության ճակատագիրը Ֆլավիոսների և Անտոնինների օրոք: Օպտիմատական վերնախավի դիմադրությունը 203
4. Միթրայականությունը և հռոմեական բանակը: Հայ և կոմմագենյան զինվորների դերը նոր կրոնահոգևոր համակարգի տարածման գործում 209
5. Միթրայականության հետագա վերընթաց ուշ կայսրության շրջանում 213
6. Միթրայականության վախճանը 217
7. Ամփոփում 221
ՎԵՐՋԱԲԱՆ 224
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ 229
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ 232
Митраизм в политической и религиозно-этической системе Древнего мира. Коммагена, Софена, Армения, Рим. (резюме) 265
Mithraism in the political, religious and ethical system of the Ancient World:Commagene, Sophene, Armenia, Rome (summary) 270

Scanned by CamScanner

ԵՐՎԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՀՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐՈՆԱՀՈԳԵՎՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ.

ԿՈՄՄԱԳԵՆԵ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՀՌՈՄ

Համակարգչային ձևավորումը՝ Ն. Ադամյանի
Տպագրիչ՝ Լ. Մուրադյան

Ստորագրված է տպագրության 18.07.2014 թ.
Տպաքանակը՝ 200 օրինակ

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ НАН РА
INSTITUTE OF HISTORY OF NAS RA

ՀՀ, 0019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24/4
РА, 0019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна 24/4
24/4, Marshal Baghramyan Ave., 0019, Yerevan
http://www.academhistory.am

Scanned by CamScanner